

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 7, p. 437-455, December 2012

ÇOCUKLARIN ANA BABALARI TARAFINDAN İSTİSMAR VE İHMALİNE İLİŞKİN SINIF ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ¹
ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS' PERCEPTIONS ABOUT CHILD ABUSE AND NEGLECT BY THEIR PARENTS²

Prof. Dr. Yasemin KARAMAN KEPENEKÇİ

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Yönetimi ve Politikası Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Funda NAYIR

Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Abstract

This study investigates perceptions of elementary school teachers, working in Ankara, on which behaviors are accepted as abuse and neglect by parents' toward their own children; the reasons and methods of dealing with them (according to teachers' gender, teaching experience, having a child or not, education level, class size, school's population and school environment's level of socioeconomic status). In this study quantitative and qualitative research methods are used. 244 questionnaires were evaluated. In this descriptive survey study, the scale of 'Child Abuse and Neglect by Parents' developed by Karaman (1993) is used. For qualitative method, t-test, ANOVA and Kruskal Wallis test were used; for quantitative method content analysis was used. From the analysis of qualitative data, there has been a significant difference between the opinions of teachers in terms of gender, seniority, number of students in the classroom and total number of students in the school. For analyzing quantitative data, teachers' opinions were evaluated by categorizing as "communication", "education", "research" and "general measure". Teachers think that in order to prevent children from child abuse and neglect, it is important

¹ Bu çalışmanın özeti 09-12 Eylül 2012 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen XIX. ISPCAN Uluslararası Çocuk İstismarı ve İhmali Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² An earlier draft of this article was presented at the XIX. ISPCAN International Congress on Child Abuse and Neglect on September 09-12, 2012 in İstanbul.

to be in constant contact with the students and parents and to give educational programs about child abuse and neglect to firstly parents then teachers and students.

Key words: Child abuse and neglect, elementary school teachers, parents

Öz

Bu çalışmanın amacı, Ankara ili ilköğretim okullarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin, ana babaların çocuklarına yönelik hangi davranışlarını istismar ve ihmal olarak nitelendirdiklerine, çocukların ana babaları tarafından istismarının ve ihmalinin nedenlerine ve bu davranışlarla kendilerinin baş etme yöntemlerine ilişkin görüşlerini cinsiyete, kıdeme, çocuk sahibi olma durumuna, öğrenim düzeyine, sınıf mevcuduna, okulun öğrenci sayısına ve okulun bulunduğu çevrenin sosyoekonomik düzeyine göre incelemektir. Araştırmada nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Araştırmaya 244 sınıf öğretmeni katılmıştır. Araştırmada Karaman (1993) tarafından geliştirilen “Öğretmenlere Göre Çocukların Ana-Babaları Tarafından İstismarı ve İhmali” ölçeği kullanılmıştır. Nicel verilerin analizinde t-testi, ANOVA ve Kruskal Wallis nitel verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Nicel verilerin analizi sonucunda öğretmenlerin görüşlerinin cinsiyet, kıdem, sınıftaki öğrenci sayısı ve okuldaki öğrenci sayısı değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Nitel verilerin analizi sonucunda ise öğretmenlerin görüşleri “iletişim”, “eğitim”, “araştırma” ve “genel önlem” ana kategorilerine ayrılarak değerlendirilmiştir. Öğretmenler çocuk istismarı ve ihmali önlemek için, öğrenci ve aile ile sürekli iletişim içinde olmasının ve başta aileler olmak üzere öğretmenlere ve öğrencilere çocuk istismarı ve ihmali konusunda eğitimler verilmesinin önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Çocuk istismarı ve ihmali, sınıf öğretmeni, ana-baba

Giriş

Çocukların yetişkinler tarafından istismar ve ihmal edilmeleri insanlık tarihi kadar eski bir durumdur. Yeni olan, 1960’ların başında olayın sistematik bir biçimde ele alınması ve karmaşık nedenlerinin bilimsel bir biçimde ortaya konmasıdır. Çok eski yıllardan beri var olan çocukların örselenmesi olaylarına “çocuk istismarı” isminin verilmesi son yıllarda olmuştur. İlk kez Colorado Üniversitesi, Tıp Fakültesi’nden Kempe ve arkadaşları fiziksel istismarın çocuğun yaşamını tehlikeye atan çok yaygın bir olgu olduğunu ortaya koymuşlardır (Robin, 1991).

Çocuk istismarı ve ihmali davranışları toplumdan topluma değişmektedir. Bu değişim, kültürel yapıdaki ve ailelerin çocuk eğitimi konusundaki bilgi ve inanışlarındaki farklılıklardan ve çocuğun ana babasının ve diğer yetişkinlerin kendine karşı gösterdiği davranışları farklı algılamasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden, bir toplumda çocuğa karşı girilen hangi davranışların çocuk istismarı ve ihmali olarak algılanacağını, büyük ölçüde, o toplumda bulunan bireylerin değerleri, inançları, toplumsal normları, çocuk gelişimi ile ilgili bilgileri ve aile ilişkileri belirlemektedir (Robin, 1991).

Çocuk istismarı ve ihmali, birçok disiplinden uzmanın çalışmasını gerektiren bir olgudur. Bu olguyu sağlık alanında çalışanlar daha çok bedende oluşan bozukluklar olarak ele alırken, sosyoloji alanında çalışanlar çocuğun bakımından sorumlu olan sistemler, kişiler ve bunların tutumları bağlamında değerlendirmektedir. Hukuk ve güvenlik alanında çalışanlar ise

istismar ve ihmal olgusuna suç ya da masumiyet delilleri kavramları çerçevesinde yaklaşmaktadır (Polat, 2001).

Çocuk istismarı ve ihmali olgusunun tanımı ortaya çıkış nedenlerine, yöntemlerine ve sonucunda gözlenen klinik bulgulara göre değişiklikler göstermektedir (Polat, 2001). “Çocuk istismarı” en geniş anlamıyla, çocukların, başta anne babaları olmak üzere, bakmakla yükümlü kimseler ve diğer yetişkinler tarafından fiziksel, duygusal, zihinsel veya cinsel gelişimlerini engelleyen ya da beden veya ruh sağlığına zarar veren, kaza sonucu olmayan durumlarla karşı karşıya bırakılmasıdır. “Çocuk ihmali” başta anne babaları olmak üzere, bakmakla yükümlü kimseler ve diğer yetişkinlerin çocuğun beslenme, giyinme, barınma eğitim, sağlık ve sevgi gibi temel gereksinimlerini karşılamada ihmal göstermeleri sonucu çocuğun beden veya ruh sağlığının veya bedensel, duygusal, ahlaksal ya da sosyal gelişiminin engellenmesidir (Karaman, 1993). Kozcu’ya (1989) göre çocuk istismarı, çocuktan sorumlu yetişkin ya da kurumlar tarafından çocuğun fiziksel duygusal, sosyal ve bilişsel alanda gelişimine zarar verebilecek davranışların gerçekleştirilmesi; çocuk ihmali ise çocuğun sağlıklı gelişimi için sergilenmesi gereken davranışların sergilenmemesidir. Garbarino ve Gilliam (1980), çocuk istismarı ve ihmali, “ana babaların ya da çocuğun bakımından ve eğitiminden sorumlu olan kişilerin yaptıkları ya da yapmaları gerekmesine rağmen yapmadıkları, toplumsal değerlerin ve uzman görüşünün birleştirilmesi sonucu çocukların sağlığı açısından uygunsuz ve zararlı olduğuna hükmedilen tüm eylem ve eylemsizlikler” olarak tanımlamaktadır. Zeytinoğlu (1991) ise “18 yaşın altında bulunan çocuklara karşı aktif olarak girilen ve onların fiziksel, duygusal, zihinsel ve toplumsal gelişimlerini zedeleyen her türlü eylemleri psiko-sosyal açıdan çocuk istismarı; onların beslenme, bakım gözetim, eğitim gibi gereksinimlerinin karşılanmaması da çocuk ihmali” olarak tanımlamıştır. Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi istismar aktif bir eylem, ihmal ise en temel yükümlülüklerin yerine getirilmemesi şeklinde pasif bir olgudur (Akyüz, 2010).

Çocuk istismarı ve ihmalinin genel olarak “fiziksel”, “duygusal” ve “cinsel” istismar ve ihmal olmak üzere üç boyutunun olduğu görülmektedir. “Fiziksel istismar” çocuğun kaza dışı yaralanması, fiziksel ihmal ise çocuğun zarar görme ihtimalinin biliniyor olmasına rağmen gerekli önlemlerinin alınmamasıdır. En sık rastlanan fiziksel istismar çocuğun dövülmesidir (Polat, 2001). Fiziksel istismara uğrayan çocuklarda birden fazla kırık, başta ve boyunda morluklar görülmektedir. Aynı zamanda fiziksel istismara uğramış çocuklarda yüksek oranda büyüme geriliği gözlenmektedir (Lynch, 1991). Fiziksel istismara uğrayan çocuklar yumuşak başlı, uysal, utangaç, içine kapanık, pasif olabileceği gibi sinirli, aşırı hareketli, saldırgan ve yıkıcı da olabilmektedir (Cohn, 1986). Fiziksel istismar en çok dört-sekiz yaşlarındaki çocuklara yönelik olmaktadır ve yaşla istismar oranı azalmaktadır. Anne yaşına bakıldığında 20 yaş ve altındaki annelerin çocuklarına daha sık olarak fiziksel istismarda buldukları gözlenmektedir. Çocuklara yönelik fiziksel istismarda annelerin oranı daha yüksek iken, ergenlere yönelik olanlarda babaların sorumlu oldukları saptanmıştır (Gökler ve Taner, 2004). Hijyen koşullarının yeterince sağlanmaması, çocuğun zararlı maddelerle karşı karşıya bırakılması, korunmaması, tıbbi bakım eksikliği, kötü beslenme ve beslenmenin aile tarafından kontrol edilmemesi ise “fiziksel ihmal”in örnekleridir (Polat, 2001).

“Duygusal istismar”, 1983 yılında toplanan Uluslararası Duygusal İstismar Toplantısı’nda “çocuk ve gençlerin psikolojik olarak kötüye kullanılması, yapılan veya yapılması gerekli olup da ihmal edilen toplumsal ve bilimsel standartlara göre psikolojik açıdan zarar verici oldukları saptanan davranışlardır” şeklinde tanımlanmıştır (Polat, 2001). Anne babaların çocukların ilgi, yetenek ve zihinsel kapasitelerini değerlendirmeksizin

çocuklarını yarışma ortamına ve ağır çalışma temposuna sokmaları, onların duygusal gelişimini zedelemekte ve ruh sağlığını bozabilmektedir (Yavuzer, 1988). Duygusal istismar, ölümle sonuçlanan bir davranış olmamasına rağmen çocuk üzerinde sanıldığından çok daha büyük bir etki yapar. Diğer bir deyişle, bu istismar ve ihmal türünün belirlenmesi diğer istismar türlerine göre daha zordur ve sonuçları da daha uzun süreli ve kalıcıdır (Depanfilis, 2006). Çocuğun ruh sağlığını bozmak, normal kişilik gelişiminin oluşmasını engellemek, başarı yeteneğini azaltmak ve kişiler arası ilişkilerde sorun yaşamak gibi olumsuz durumlarla sonuçlanır (Oaks, 1990). Anne babanın çocuktan uzak durduğu, olumlu ya da olumsuz davranışlarına aldırış etmediği tüm durumlar ise “duygusal ihmali” oluşturmaktadır (Karaman, 1993). UNICEF çocuğun kapasite ve arzularının sürekli kötülenmesi, sosyal ilişkilerden yoksun bırakılması, sürekli insanüstü güçlerle ya da sosyal bakımdan ağır zararlar vermek veya terk etmekle tehdit edilmesi, yaşına ve gücüne uygun olmayan isteklerde bulunulması, topluma aykırı düşün yöntemlerle yetiştirilmesi gibi davranışların duygusal istismar ve ihmal olarak kabul edilen davranışlar arasında yer aldığını belirtmektedir (Akyüz, 2000). Duygusal istismar ve ihmal çok kolay fark edilebilen bir sorun olmadığından görülme oranı da kesin olarak bilinmemektedir. Kız ve erkek çocuklarda rastlanma sıklığı eşittir. Bu tür istismar en çok altı-sekiz yaş arası çocuklara yöneltilmekte ve ergenliğe kadar benzer düzeylerde kalmaktadır (Taner ve Gökler, 2004).

“Cinsel istismar” çocuğun bir yetişkin tarafından cinsel haz almak amacıyla kullanılmasıdır (Karaman, 1993). Aktepe’ye (2009) göre cinsel istismar çocuğun en az kendisinden dört yaş büyük bir kişi tarafından cinsel doyum için zorla veya ikna edilerek kullanılması ya da başkasının bu amaçla çocuğu kullanmasıdır. Polat’a (2001) göre cinsel istismar diğeri üzerinde belirgin bir güç veya kontrol üstünlüğüne dayanır ya da bariz bir yaş farkının olması halinde bir diğeri çocuk tarafından da gerçekleştirilebilir. Cinsel istismara uğramış çocuklarda ani kişilik değişikliği, aşırı ağlama, uyku bozukluğu, evden kaçma, intihar girişimi, depresyon, belli bir kişi veya yerden korkma, kat kat giyinme ve diğeri çocukları istismara eğilimli olma gibi davranışlar görülebilir (Yurdakök, 1999). Cinsel istismar olaylarında istismarcı genellikle çocuğun tanıdığı ve güvendiği kişiler arasından çıkmaktadır (Topçu, 1997).

Çocukların istismarı ve ihmali üzerine yapılan sosyolojik ve psikolojik çalışmalar çocuğa karşı girilen her kötü davranışla, ailelerin özellikleri arasında ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır (Grazinio ve Mooney, 1984). Örneğin, ailelerin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olmasının çocukların fiziksel istismarı ve ihmaline yol açtığı görülmüştür (Garbarino ve Kostenly, 1992). Genç yaşta ana baba olmak istismar ve ihmale yol açan bir başka etkidir (Polat, 2001).

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu’nun yayımladığı “Aile İçi Şiddetin Sebepleri ve Sonuçları” konulu çalışmada çocuğa yöneltilen istismar ve ihmalin nedenleri “toplumsal, ekonomik ve kültürel etkenler”, “ana babanın bireysel özellikleri” ve “çocuğun bireysel özellikleri” olarak üç grupta toplanmıştır. Ailelerin eğitim düzeyinin düşüklüğü, ailedeki çocuk sayısının fazlalığı, çocuğun fiziksel veya zihinsel engelli, ağır veya kronik hasta ya da hiperaktif olması, istenmeyen bir zamanda veya evlilik dışında doğması istismara ve ihmale yol açmaktadır. Zeytinoğlu’nun (1999) yaptığı araştırmaya göre, eğitim düzeyinin düşüklüğü, ekonomik yetersizlikler, bireysel özellikler, geleneksel değer yargıları, sağlık ve sosyal hizmet kurumlarının yetersizliği, toplumsal değişme, yasal eksiklikler ve yasaların uygulanmaması çocuk istismarı ve ihmaline yol açmaktadır.

Çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesine ilişkin olarak ulusal ve uluslararası hukukta düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan çocuklar için koruyucu nitelikte olan en özel ve bağlayıcı uluslararası metin Birleşmiş Milletler tarafından 1989 yılında kabul edilen “Çocuk Haklarına

Dair Sözleşme”dir. Çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesi bu Sözleşme’de önemli bir yer tutmaktadır. Sözleşmenin 19. maddesi ile taraf devletler çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesinin taahhüt etmektedir. Bu madde, “Taraf devletlerin, çocuğun ana-babasının, yasal vasisinin, bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya istismara, ihmal veya ihmalkâr muameleye, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel bütün önlemlerin almasını” zorunlu kılmaktadır. Sözleşmenin 34. maddesi, taraf devletlerin çocuğun yasadışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılmasını ve zorlanmasını, çocukların pornografik nitelikli gösterilerde kullanılmasını engelleyecek her nevi önlemi almayı taahhüt etmesini; 39. maddesi de istismar ve ihmal mağduru olan bir çocuğun, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşması ve yeniden toplumla bütünleşebilmesini temin için uygun olan tüm önlemlerin alması gerektiğini vurgulamaktadır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin amaçlarını daha fazla gerçekleştirmek ve sözleşme hükümlerinin daha iyi uygulanmasını sağlamak amacıyla Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokol hazırlanmış ve BM Genel Kurulu’nun 25 Mayıs 2000 Tarih ve A/RES/54/263 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. Bu protokolü Türkiye 9 Eylül 2000 tarihinde imzalamıştır.

Çocuğun istismar ve ihmal gibi zarar göreceği bir durumun gerçekleşmesinden sonraki adli süreçte korunması amacıyla 25.1.1996 tarihinde ise Strazburg’ta “Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi” kabul edilmiştir. Türkiye bu Sözleşme’yi Bakanlar Kurulu kararı ile 2.5.2002 tarihli Resmi Gazete’de kabul etmiştir. Sözleşme’nin 6. maddesi, adli makamları karar verme sürecinde çocuğun ifade ettiği görüşe gereken önemi verme hususunda bağlamaktadır. Sözleşme’nin 7. maddesi ile davanın sonuçlanması beklenmeden çocuğun salahiyeti için acil önlemlerin alınması gerektiği belirtilmektedir. Sözleşme’de en dikkat çekici hüküm “Bir çocuğu ilgilendiren davalarda, çocuğun esenliğinin ağır bir tehlike altında olduğunun iç hukuk tarafından belirlendiği durumlarda, adli merciinin re’sen harekete geçme yetkisi vardır”(m. 8) maddesidir. Bu maddeye göre çocuğu ilgilendiren davalarda çocuğun esenliği için adli merciler kendi inisiyatifleriyle harekete geçme yetkisine sahiptir.

Çocukları istismardan korumak zor, sıkıntı verici, özel yetenek ve bilgi gerektiren bir iştir. Çocuklar zamanlarının büyük bir kısmını okullarda geçirmektedir. Ailedeki birçok yaşanmışlıklarını okula beraberlerinde getiren çocuklar, okul ortamında bunların etkilerini sergilerler. Bu noktada çocuğun aile içindeki olumsuz yaşantılarını sezip değerlendirecek kişilerin başında öğretmenler gelmektedir (Erginer, 2007). Öğretmenler gerek çocuklarla sürekli iletişim halinde olmalarından gerekse çocuk eğitimi ile ilgili bilgi ve deneyimlerinden dolayı istismar ve ihmal edilen çocukları belirlemede ve onlara yardım etmede önemli bir rol oynamaktadır (Mc Intyre, 1990). Deneyimli ve çocuk istismarı ve ihmali konusunda bilgili bir öğretmen öğrencisinin yüzünde ya da vücudunda gördüğü yara bere ile ilgilenip başına ne geldiğini araştırabilir veya davranışlarındaki içe kapanma, mutsuz ve keyifsiz görünme, dikkatini toplayamama, okul başarısında düşüş gösterme, hırçınlık, saldırganlık gibi davranışları gözlemleyebilir (Beyazova ve Şahin, 2001).

Çocuğun istismar ve ihmale uğradığının fark edilmesi için anne babaların davranışları da gözlenebilir. Çocuklarını istismar ve ihmal eden ana babalar çocuklarına karşı ilgisizdir, okul tarafından düzenlenen toplantılara ve etkinliklere katılmazlar ve çocuklarını bir yük veya değersiz bir varlık olarak görürler. Hatta öğretmene çocuklarının eğitimde cezayı bir disiplin

aracı olarak kullanması yönünde öneride bulunurlar (Karaman, 1993).

Öğretmenler için istismar ve ihmal olayları için kesin bir yargıya varmak güç olabilir. Öğretmenler sınıflarında bulunan çocukların istismar ve ihmal edilip edilmediğini;

- a) Çocuğun kendisinin durumu hakkında öğretmeni ile konuşması,
- b) Çocuğun bir yakını ya da arkadaşının ya da üçüncü kişilerin çocuğun öğretmeni ile konuşması,
- c) Öğretmenin çocuğun davranışlarındaki değişikliği gözlemlemesi ve
- d) Öğretmenin çocuktaki morluk, şişlik, kırık, çukuk, yanık gibi fiziksel belirtileri görmesi ile anlayabilirler (Karaman, 1993).

Öğretmenin çocuk istismarı ve ihmali olaylarını belirleme, bildirme ve dolayısıyla önleme sorumluluğu vardır. Öğretmenini öncelikle bir uzman yardımıyla çocuğunu istismar ve ihmal eden aileyle konuşması gerekir. Aileyle konuşurken açık ve dürüst olunmalı, alınan her karar onlara açıklanmalıdır (Karaman, 1993). Öğretmenin bu tür olaylardaki sorumluluğunun hukuksal bir dayanağı da vardır. Nitekim Türk Ceza Kanunu'nun 98. maddesine göre, "Yaşı, hastalığı, yaralanması dolayısıyla ya da herhangi bir nedenle kendini idare edemeyecek durumda olan kimseye hal ve koşullar el verdiği ölçüde yardım etmeyen ya da durumu derhal ilgili makamlara bildirmeyen kişi bir yıla kadar hapis cezası alır." Aynı Kanun'un 278. maddesine göre, "İşlenmekte olan bir suçlu yetkili makamlara bildirmeyen kişi bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır... Mağdur 15 yaşını bitirmemiş bir çocuksa verilecek ceza yarı oranında artırılır." Türk Ceza Kanunu'nun 279. maddesine göre ise, "Kamu adına soruşturma ve kavuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini görevi ile bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makama bildirimde bulunmayı ihmal eden veya bu hususta gecikme gösteren kamu görevlisi altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır." Türk Ceza Kanunu'na göre birer kamu görevlisi olan öğretmenlerin istismar ve ihmale uğrayan çocukları ihbar etme yükümlülüğü vardır.

Ancak öğretmenler ihbar sonucu öğretmen-öğrenci ve öğretmen-aile ilişkisinin bozulacağı endişesi ve ailenin özel hayatına girme korkusuyla istismar ve ihmal olaylarını ihbar etmekten çekinebilmektedir (Karaman, 1993). Yapılan araştırmalar öğretmenlerin çoğunun istismar ve ihmal olaylarıyla karşılaştıklarını; ancak böyle bir durumda ne yapacaklarını bilmediklerini ortaya koymuştur (Abrahams, Casey ve Daro, 1992). Karaman'ın (1993) yaptığı araştırma sonucunda da öğretmenlerin küçümsenmeyecek bir kısmının çocuk istismarı ve ihmali konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı, istismar ve ihmal olaylarına maruz kalan öğrencileri nasıl belirleyeceklerini bilmedikleri ve bu tür olaylar ile karşılaştıklarında mağdur çocuklarla ilgilenmelerinin kendi görevleri olmadığını düşündükleri için hiçbir şey yapmadıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırmalarda, çocuk istismarı ve ihmali olaylarını belirlemede ve bildirmede cinsiyet, çocuk sahibi olma durumu, okul büyüklüğü ve öğretmenin deneyimi değişkenlerinin önemli olduğu bulunmuştur (Walsh, Farrell, Schweitzer ve Bridgstock, 2005).

Karaman'ın (1993) yukarıda belirtilen araştırmasından itibaren yaklaşık 20 yıl geçmiştir ve bu süre içinde sınıf öğretmenlerinin, ailelerin çocuklarına yönelik istismar ve ihmal davranışlarına, çocukların aileleri tarafından istismarı ve ihmalinin nedenlerine ve bu davranışlarla kendilerinin baş etme yöntemlerine değinen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Günümüzde öğretmenlerin belirtilen konuya ilişkin görüşlerinde herhangi bir değişikliğin olup olmadığı merak konusudur. Dolayısıyla, bu araştırmanın problemi, sınıf öğretmenlerinin, ana babaların çocuklarına yönelik istismar ve ihmal davranışlarına, çocukların aileleri tarafından istismarı ve ihmalinin nedenlerine ve bu davranışlarla

kendilerinin (öğretmenlerin) baş etme yöntemlerine ilişkin görüşlerinin neler olduğudur.

Amaç

Bu çalışma, Ankara ili ilköğretim okullarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin, ana babaların çocuklarına yönelik hangi davranışlarını istismar ve ihmal olarak nitelendirdiklerine, çocukların ana babaları tarafından istismarı ve ihmalinin nedenlerine ve bu davranışlarla kendilerinin baş etme yöntemlerine ilişkin görüşlerini ortaya koymak üzere yürütülmüştür.

Araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Sınıf öğretmenlerinin;

1. Ana babaların hangi davranışlarını çocuk istismarı ve ihmali olarak nitelendirdiklerine ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Ana babaların çocuklarını istismar ve ihmal etmelerinin nedenlerine ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Sınıflarında ana babaları tarafından istismar ve ihmal edilen çocuklarla karşılaştıklarında verdikleri tepkilere ilişkin görüşleri nelerdir?
4. Sınıflarındaki çocukların ana babaları tarafından istismar ve ihmal edilmeleri olaylarıyla baş etmede karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin görüşleri nelerdir?
5. Yukarıdaki sorulara ilişkin görüşleri;
 - a) Cinsiyet
 - b) Çocuk sahibi olma durumu
 - c) Öğrenim düzeyi
 - d) Sınıfının mevcudu
 - e) Okulunun büyüklüğü
 - f) Okulunun bulunduğu çevrenin sosyo-ekonomik düzeyi
 değişkenlerine göre farklılık göstermekte midir?
6. Çocukların ana-babaları tarafından istismar ve ihmali önlemeye ilişkin önerileri nelerdir?

Yöntem

Tarama modelinde olan bu araştırmada Ankara'daki kamu ilköğretim okullarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin çocukların anne babaları tarafından istismar ve ihmaline ilişkin görüşleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırmada ilk beş alt amaca yönelik toplanan veriler için nicel, son alt amaçla ilgili veriler için nitel analiz yöntemi kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2011-2012 Eğitim Öğretim yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde kalan sekiz merkez ilçedeki ilköğretim okullarında çalışan sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın evreninin araştırmacıların ulaşamayacağı büyüklükte olması nedeni ile öğretmenlerden tesadüfi örneklem alma yoluna gidilmiştir.

Evreni temsil edebilecek örneklem sayısı 370 olarak hesaplanmış ve bu doğrultuda dağıtılan 370 ölçekten geri dönen 244 ölçek (%66) uygulamaya alınmıştır.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi ve Uygulanması

Araştırmada Ankara'daki kamu ilköğretim okullarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin çocukların ana babaları tarafından istismar ve ihmaline ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla Karaman (1993) tarafından geliştirilen "Öğretmenlere Göre Çocukların Ana-Babaları Tarafından İstismarı ve İhmali" ölçeği kullanılmıştır. Üç bölümden oluşan ölçeğin birinci bölümünde kişisel bilgilere yer verilmiştir. Ölçeğin ikinci bölümü "çocuk istismarı", "çocuk ihmali", "çocuk istismarı ve ihmalinin nedenleri", "ana babaları tarafından istismar ve ihmal edilen çocuklar için öğretmenlerin tepkileri" ve "çocuk istismarı ve ihmali olaylarıyla baş etmede öğretmenlerin karşılaştıkları güçlükler" olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır. Bu bölüm beşli likert tipi dereceleme göre hazırlanmıştır. Her alt boyutun altında öğretmenlerin bu boyutla ilgili farklı görüşlerini de almak üzere açık uçlu bir soruya yer verilmiştir. Ölçeğin son bölümünde yine açık uçlu bir soru ile çocukların ana-babaları tarafından istismar ve ihmali önlemede öğretmenlerin yapabileceklerine ilişkin görüşleri alınmıştır.

Ön uygulama sonucunda yapılan faktör analizine göre ölçeğin ikinci bölümünde yer alan birinci, ikinci, üçüncü ve beşinci boyutlar tek faktörlü olarak belirlenmiştir. Dördüncü boyutu ise iki faktörlü olarak belirlenmiş; birinci faktör "müdahalede bulunmama", ikinci faktör ise "müdahalede bulunma" olarak isimlendirilmiştir. Dördüncü boyutta yer alan 50. madde faktör yük değeri .30'un altında çıktığı için ölçekten çıkarılmıştır. Sonuç olarak birinci boyut 15 maddeden, ikinci boyut 10 maddeden, üçüncü boyut 17 maddeden, dördüncü boyut 13 maddeden ve beşinci boyut 6 maddeden (Toplam: 61 madde) oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutlarında yer alan maddelerin faktör yük değerleri .873 - .366; açıklanan varyansı % 39.190 - % 60.061, Cronbach alfa katsayısı .71- .92 arasında değişmektedir.

Ölçekte yer alan ifadeler içerik, ifade ve anlaşılabilirlik ile ölçek yapısı ve değerlendirme açılarından alan uzmanı beş kişi tarafından değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda ölçeğin kapsam geçerliğine sahip olduğuna karar verilmiştir.

Araştırma verilerinin toplanması sürecinde Ankara Üniversitesi Etik Kurulu'ndan (17.11.2011 tarih ve 91/351 sayı) ve Ankara İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınarak uygulama yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Toplanan veriler, Sosyal Bilimleri İçin İstatistik Paket Programı (SPSS 13.0) ile analiz edilmiştir. Öğretmenlerin, çocukların ana-babaları tarafından istismarı ve ihmaline ilişkin görüşlerinin cinsiyet, çocuk sahibi olma durumu ve okulun bulunduğu çevrenin sosyo-ekonomik düzeyi değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığı t-testi, kıdem, sınıftaki öğrenci sayısı, okuldaki öğrenci sayısı ve okulun bulunduğu çevrenin sosyo-ekonomik düzeyi değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığı ise tek boyutlu varyans (ANOVA) ile analiz edilmiştir. Okulun bulunduğu çevrenin sosyo-ekonomik düzeyi değişkeni düşük, orta ve yüksek olarak gruplandırılmış; ancak yüksek grubunda sadece beş katılımcının yer alması nedeniyle yüksek ve orta grup birleştirilerek analiz edilmiştir. Kıdem, sınıftaki öğrenci sayısı ve okuldaki öğrenci sayısı değişkenleri sürekli değişken olarak alınmış ve analiz sırasında araştırmacılar tarafından kategorilendirilmiştir. Öğrenim durumu değişkeni için grup sayısı 30'un altında olduğundan Kruskal Wallis analizi kullanılmıştır. Manidarlık sınamalarında anlamlılık düzeyi olarak $\alpha=0.05$ alınmıştır. ANOVA analizlerinde farkın anlamlı çıkması durumunda ise farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla, varyanslar eşit olduğunda grup sayıları eşit olmadığı için Scheffe testi, varyanslar eşit olmadığında ise Dunnet

C testi kullanılmıştır. Kruskal Wallis analizlerinde farkın anlamlı çıkması durumunda, farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır.

Öğretmenlerin, çocukların ana babaları tarafından istismar ve ihmali önlemede yapabileceklerine ilişkin önerilerini değerlendirmek için içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla, bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik ve yinelenbilir bir tekniktir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Çalışmada bu soruya verilen cevaplar “iletişim”, “eğitim”, “araştırma” ve “genel önlem” ana kategorilerine ve bu ana kategoriler de kendi içinde alt kategorilere ayrılarak incelenmiştir. Nitel verilerin analizinde frekans ve yüzde kullanılmıştır.

Bulgular

Ana-babaları tarafından çocuklara yöneltilen ve çocuk istismarı olarak nitelenebilecek davranışlara ilişkin öğretmen görüşlerinin aritmetik ortalaması 3.74 ile 4.93 arasında değişmektedir. Öğretmenler bu boyuttaki ifadelerle çok ya da tamamen katılmaktadırlar. Öğretmenlerin en çok çocuk istismarı olarak nitelendirdikleri davranışlara şunlar örnek olarak verilebilir:

- Çocuğun ana-baba tarafından fuhşa teşvik edilmesi fuhuşta kullanılması çocuk istismarıdır ($\bar{X}=4.93$).
- Cinsel haz almak amacıyla ana-baba tarafından çocuğun vücuduna dokunulması çocuk istismarıdır ($\bar{X}=4.90$).
- Ana-babası tarafından çocuğa pornografik resimler ya da yayınlar gösterilmesi ya da izletilmesi çocuk istismarıdır ($\bar{X}=4.00$).

Öğretmenler, veri toplama aracında verilen ifadelerle ek olarak, “*çocuğun zorla çalıştırılması*”, “*çocuğa yalan söylenmesi, verilen sözlerin tutulmaması*” ve “*çocuklara marketlerden sigara ve bira gibi içecekler aldırılması, bu içeceklerin çocukların buldukları ortamlarda kullanılması ve özel günlerde çocuklara alkol tattırılması*”, “*çocuklara tehlikeli oyuncaklar alınması (boncuklu silah, maytap vb)*” gibi ana baba davranışlarını da çocuk istismarı olarak nitelendirdiklerini belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin çocuk istismarı olarak nitelendirdikleri davranışlara ilişkin görüşleri cinsiyet, çocuk sahibi olma durumu, öğrenim durumu, kıdem, sınıftaki öğrenci sayısı, okuldaki öğrenci sayısı ve okulun bulunduğu çevrenin sosyoekonomik düzeyine göre farklılık göstermemektedir.

Öğretmenlerin ana-babaları tarafından çocuklara yöneltilen ve çocuk ihmali olarak nitelenebilecek davranışlara ilişkin görüşlerinin aritmetik ortalaması 4.46 ile 4.85 arasında değişmektedir. Öğretmenler bu boyuttaki ifadelerle tamamen katıldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin en çok çocuk ihmali olarak nitelendirdikleri davranışlara şunlar örnek olarak verilebilir:

- Ana-babanın koşulları uygun olduğu halde çocuğu okula göndermemesi çocuk ihmalidir ($\bar{X}=4.85$).

- Ana-babanın koşulları uygun olduğu halde çocuğun sağlığına gereken özeni göstermemesi çocuk ihmalidir ($\bar{X} = 4.76$).

- Ana-babanın çocuğa sevgi ve yakınlık göstermemesi çocuk ihmalidir ($\bar{X} = 4.69$).

Öğretmenler, veri toplama aracında verilen ifadeler ek olarak, “*çocuğun ana babayı yeterince görmüyor, görse bile kaliteli vakit geçirmiyor olması*” ve “*anne ve babanın çocuğun sosyal gelişimini destekleyici hareketlerde bulunmaması (arkadaş sahibi olma, oyun vb.)*” gibi ana baba davranışlarını da çocuk ihmal olarak nitelendirdiklerini belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin çocuk ihmaline ilişkin görüşleri çocuk sahibi olma durumu, öğrenim durumu, kıdem, sınıftaki öğrenci sayısı, okuldaki öğrenci sayısı ve okulun bulunduğu çevrenin sosyoekonomik düzeyine göre farklılık göstermemektedir. Ancak öğretmenlerin çocuk ihmaline ilişkin görüşleri cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir. Öğretmenlerin çocuk ihmal olarak nitelendirilebilecek davranışlara ilişkin görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre yapılan t-testi analizi sonucu Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Cinsiyet Değişkenine Göre Öğretmenlerin Çocuk İhmal Olarak Nitelendirilebilecek Davranışlara İlişkin Görüşlerinin t - Testi Sonucu

Değişken	Kategoriler	N	\bar{X}	Ss	Sd	T	P
Cinsiyet	Erkek	78	45.01	6.52	240	2.60	.010
	Kadın	164	46.84	4.27			

Tablo 1’deki analiz sonucuna göre, kadın öğretmenlerin ölçekte verilen davranışların ihmal olarak nitelendirilmesine, erkek öğretmenlerden daha fazla katıldıkları görülmektedir [t(240)= 2.60; p<0,05].

Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmalinin nedenlerine ilişkin görüşlerinin aritmetik ortalaması 3.44 ile 4.41 arasında değişmektedir. Öğretmenler bu boyuttaki ifadeler çok ya da tamamen katıldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin en çok çocuk istismarı ve ihmalinin nedeni olarak nitelendirdikleri davranışlara şunlar örnek olarak verilebilir:

- Ana veya babanın uyuşturucu kullanması ($\bar{X} = 4.41$)
- Ana-babaların çocuğa fiziksel ceza uygulamayı bir hak olarak görmeleri ($\bar{X} = 4.28$)
- Ana-babanın çocuk gelişimi konusunda yeterince bilgiye sahip olmaması ($\bar{X} = 4.22$)

Öğretmenler, veri toplama aracında verilen ifadeler ek olarak, “*anne babanın psikolojik rahatsızlıklarının olması*”, “*ailenin gelir düzeyinin düşük olması*”, “*ana babaların televizyon ve internet bağımlısı olması*” ve “*çocuklara ana babaları tarafından bakılabilecekken (onların duyarsızlığı sonucu) babaanne veya anneanne gibi büyükler*

tarafından bakılması” gibi davranışların çocuk istismarı ve ihmalinin nedenleri olarak nitelendirdikleri görülmüştür.

Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmalinin nedenlerine ilişkin görüşleri cinsiyet, çocuk sahibi olma durumu, öğrenim durumu, kıdem, sınıftaki öğrenci sayısı, okuldaki öğrenci sayısı ve okulun bulunduğu çevrenin sosyoekonomik düzeyine göre farklılık göstermemektedir.

Çalışmada ana-babaları tarafından istismar ve ihmal edilen çocuklar için öğretmenlerin tepkilerinin neler olduğu da ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu boyuta ilişkin öğretmenlerin verdikleri cevapların “müdahalede bulunma” ve “müdahalede bulunmama” şeklinde iki faktörden oluştuğu görülmüştür. Öğretmenlerin istismar ve ihmal olaylarına müdahalede bulunmama faktörüne ilişkin görüşlerinin aritmetik ortalaması 1.30 ile 1.70 arasında değişmektedir. Öğretmenler bu faktöre ilişkin ifadelerle hiç katılmadıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bu faktöre ilişkin görüşlerine şunlar örnek olarak verilebilir:

- Asılsız ihbarda bulunmaktan korktuğum için bir şey yapmam ($\bar{X}=1.70$).
- Çocuk istismarı ve ihmali olaylarını bildirebileceğim kişi veya kurumların etkili olamayacağını düşündüğüm için bir şey yapmam ($\bar{X}=1.65$).
- Aile ve çocuk arasındaki ilişkilere ve ailenin özel hayatına karışmaktan korktuğum için bir şey yapmam ($\bar{X}=1.60$).

Öğretmenlerden birisi veri toplama aracında verilen ifadelerle ek olarak “İstismara uğrayan çocuğu ilgili kurumlara bildirdiğim takdirde, onun ailesi tarafından tehdit veya saldırıya maruz kalmaktan korktuğum için hiçbir şey yapmam” şeklinde görüş belirtmiştir.

Öğretmenlerin, çocukların ana-babaları tarafından istismar ve ihmal edilmeleri durumuna müdahalede bulunmama faktörüne ilişkin görüşleri cinsiyet, çocuk sahibi olma durumu, öğrenim durumu ve okulun bulunduğu çevrenin sosyoekonomik düzeyine göre farklılık göstermemektedir. Öğretmenlerin müdahalede bulunmama ilişkin görüşlerinin kıdem, sınıftaki öğrenci sayısı ve okuldaki öğrenci sayısı değişkenlerine farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu değişkenlere göre yapılan ANOVA analizi sonucu Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2’deki analiz sonuçlarına göre öğretmenlerin görüşlerinin kıdem [$F(2-239)=5.56$; $p<.05$], sınıftaki öğrenci sayısı [$F(2-233)=3.93$; $p<.05$] ve okuldaki öğrenci sayısı [$F(2-233)=5.25$; $p<.05$] değişkenlerine göre anlamlı fark göstermektedir. Farkın kaynağını bulmaya yönelik yapılan Scheffe testi sonucuna göre kıdemi 21 yıl ve üzeri olan öğretmenlerin, kıdemi 1-10 yıl arası ve 11- 20 yıl arasında olan öğretmenlere göre daha fazla müdahalede bulunmama davranışı gösterdikleri ortaya çıkmaktadır. Sınıftaki öğrenci sayısı 30-44 arası olan öğretmenler, sınıftaki öğrenci sayısı 15-29 arasında olan öğretmenlere göre; okuldaki öğrenci sayısı 1000- 1999 arasında olan okullarda çalışan öğretmenler, öğrenci sayısı 1-999 arasında olan okullarda çalışan öğretmenlere göre daha fazla müdahalede bulunmama davranışı göstermektedir.

Tablo 2. Kıdem, Sınıftaki Öğrenci Sayısı ve Okuldaki Öğrenci Sayısı Değişkenlerine Göre Öğretmenlerin İstismar ve İhmal Olaylarına Müdahalede Bulunmamaya Görüşlerinin ANOVA Analizi Sonuçları

	Kategoriler	N	\bar{X}	Ss	Sd	F	p	Anlamlı Fark (Scheffe)
Kıdem	1.1-10 yıl arası	78	11.49	3.73	2; 239	5.56	.004	3-1
	2.11-20 yıl arası	112	11.08	4.35				3-2
	3.21 yıl ve üzeri	52	13.97	8.29				
Sınıftaki Öğrenci Sayısı	1. 15-29 arası	101	10.90	3.96	2;238	3.93	.021	1-2
	2. 30-44 arası	108	12.86	6.76				
	3. 45 ve üzeri	32	11.08	5.37				
Okuldaki Öğrenci Sayısı	1. 1-999 arası	117	10.73	3.09	2;233	5.25	.006	1-2
	2. 1000 – 1999 arası	78	13.12	7.32				
	3. 2000 ve üzeri	41	12.62	5.84				

Öğretmenlerin ana-babaları tarafından istismar ve ihmal olaylarına müdahalede bulunma faktörüne ilişkin görüşlerinin aritmetik ortalaması 4.63 ile 3.88 arasında değişmektedir. Öğretmenler bu faktöre ilişkin ifadeler tamamen ya da çok katıldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bu faktöre ilişkin görüşlerine şunlar örnek olarak verilebilir:

- Bu durumda olan çocukları rehberlik servisine bildiririm ($\bar{X}=4.63$).
- Bu durumda olan çocukları okul yönetimine bildiririm ($\bar{X}=4.46$).
- Bir uzmana başvurarak ne yapmam gerektiğini öğrenmeye çalışırım ($\bar{X}=4.33$).

Öğretmenlerden birisi veri toplama aracında verilen ifadeler ek olarak “*öğrenciyle konuşarak ona benim yanımda güvende olduğunu, sorunun çözüleceğini ve her şeyin daha iyi olacağını hissettirerek onun güvenini kazanmaya çalışırım*” şeklinde görüş belirtmiştir.

Ana-babaları tarafından istismar ve ihmal edilen çocuklar için öğretmen tepkileri boyutunun müdahalede bulunma faktörüne ilişkin öğretmen görüşleri cinsiyet, çocuk sahibi olma durumu, öğrenim durumu, kıdem, sınıftaki öğrenci sayısı, okuldaki öğrenci sayısı ve okulun bulunduğu çevrenin sosyoekonomik düzeyine göre farklılık göstermemektedir.

Öğretmenlerin, çocuk istismarı ve ihmal olaylarıyla baş etmede karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin görüşlerinin aritmetik ortalaması 1.39 ile 2.68 arasında değişmektedir. Öğretmenler bu boyuttaki ifadeler hiç katılmadıklarını veya az ya da orta derecede katıldıklarını belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali olaylarıyla baş etmede karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin görüşlerine şunlar örnek olarak verilebilir:

- İstismar ve ihmal olaylarına maruz kalan çocukları nasıl tespit edeceğimi bilmiyorum ($\bar{X}=2.68$).
- Bu tür çocuklara ve ailelere hizmet veren kurumlar yetersiz olduğu için başvurularımdan sonuç alamıyorum ($\bar{X}=2.46$).
- Okuldaki rehberlik hizmetleri etkili yürütülmediği için çabalarımın bir sonuç alamıyorum ($\bar{X}=2.20$).

Öğretmenler çocuk istismarı ve ihmali olaylarıyla baş etmede karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin veri toplama aracında verilen ifadeler ek olarak “*çocuğun istismar ve ihmali olayını ısrarla reddetmesi, yardıma kapalı olması, bu olayı yok sayması, bu olay açığa çıktığında olacaklardan korkuyor olması veya bu tür örseleyici davranışları hak ettiğini düşünmesi gibi tutum ve davranışlar içinde olması*” ve “*Ailenin çocuğunu istismar ve ihmali ettiğini kabul etmemesi*” şeklinde görüş belirttikleri görülmüştür.

Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali olaylarıyla baş etmede öğretmenlerin karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin görüşlerinin cinsiyet, çocuk sahibi olma durumu, öğrenim durumu, okuldaki öğrenci sayısı ve okulun bulunduğu çevrenin sosyoekonomik düzeyine göre farklılık göstermemektedir. Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali olaylarıyla baş etmede öğretmenlerin karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin görüşlerinin kıdem ve sınıftaki öğrenci sayısı değişkenlerine göre farklılaşmaktadır. Bu değişkenlere göre yapılan ANOVA analizi sonucu Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Kıdem ve Sınıftaki Öğrenci Sayısı Değişkenlerine Göre Öğretmenlerin Çocuk İstismarı ve İhmali Olaylarıyla Baş Etmede Öğretmenlerin Karşılaştıkları Güçlüklerle İlişkin Görüşlerinin ANOVA Analizi Sonuçları

	Kategoriler	N	\bar{X}	Ss	Sd	F	p	Anlamlı Fark (Scheffe)
Kıdem	1. 1-10 yıl arası	78	13.35	4.71	2; 239	3.79	.024	1-2
	2. 11-20 yıl arası	112	11.58	3.99				
	3. 21 yıl ve üzeri	52	14.41	4.59				
Sınıftaki Öğrenci Sayısı	1. 15-29 arası	101	13.18	4.81	2; 238	3.19	.043	1-2
	2. 30-44 arası	108	11.76	3.94				
	3. 45 ve üzeri	32	11.62	4.84				

Tablo 3’teki analiz sonuçlarına göre öğretmenlerin görüşlerinin kıdem [$F(2-239)=3.79$; $p<.05$] ve sınıftaki öğrenci sayısı [$F(2-233)=3.19$; $p<.05$] değişkenlerine göre anlamlı fark göstermektedir. Farkın kaynağını bulmaya yönelik yapılan Scheffe testi sonucuna göre kıdemi 1-10 yıl arası öğretmenler, kıdemi 11-20 yıl arasında olan öğretmenlere göre; sınıftaki öğrenci sayısı 15-29 arası olan öğretmenler, sınıftaki öğrenci sayısı 30-44 arasında olan

öğretmenlere göre çocuk istismarı ve ihmali olaylarıyla baş etmede daha fazla güçlük yaşamaktadır.

Son olarak öğretmenlere çocukların ana-babaları tarafından istismar ve ihmali önlemede kendilerinin yapabileceklerine ilişkin önerileri sorulmuş ve alınan cevapların frekans ve yüzde dağılımları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin Çocukların Ana-Babaları Tarafından İstismar ve İhmalini Önlemeye İlişkin Önerilerinin Frekans ve Yüzde Dağılımı

Ana Kategoriler	Alt Kategoriler	f	%
İletişim	Öğrenci ile iletişim	9	14.8
	Aile ile iletişim	19	31.1
Eğitim	Ailelere çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili eğitim verilmesi	15	24.6
	Çocuklara çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili eğitim verilmesi	3	4.9
	Öğretmenlere çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili eğitim verilmesi	4	6.7
Araştırma	Çocuk istismarı ve ihmali saptama ile ilgili bilimsel çalışmalar yapılması	1	1.6
	Çocuk istismarı ve ihmali önleme ile ilgili bilimsel çalışmalar yapılması	7	11.5
Genel Önlem	Sınıf mevcutlarının azaltılması	1	1.6
	Yasal düzenlemelerin caydırıcılığını artırılması	1	1.6
	İstismar ve ihmali olaylarıyla mücadelede öğretmenlerin yetkilerinin artırılması	1	1.6
Toplam		61	100

Tablo 4 incelendiğinde, 61 öğretmenin bu soruya cevap verdiği dikkati çekmektedir. Öğretmenlerin en çok “aile ile iletişim” (%31.1), “ailelere çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili eğitim verilmesi” (%24.6) ve “öğrenci ile iletişim” (%14.8) alt kategorilerinde önerilerde bulunduğunu görülmektedir. Bunu sırasıyla “çocuk istismarı ve ihmali önleme ile ilgili bilimsel çalışmalar yapmak” (%11.5), “öğretmenlere çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili eğitim verilmesi” (%6.7), “çocuklara çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili eğitim verilmesi” (%4.9) ve “çocuk istismarı ve ihmali saptama ile ilgili bilimsel çalışmalar yapmak”, “sınıf mevcutlarının azaltılması”, “yasal düzenlemelerin caydırıcılığını artırılması”, “istismar ve ihmali olaylarıyla mücadelede öğretmenlerin yetkilerinin artırılması” (%1.6) alt kategorileri izlemektedir.

Öğretmenlerin “iletişim” ana kategorisi içinde değerlendirilebilecek önerilerine şu cümleler örnek olarak verilebilir:

- Öğrenci ve aile ile iletişim içinde olunmalı. (A. No: 5)
- Öğrencilerin yaşadıkları istismar ve ihmali rahat ifade edebilecekleri ortamlar yaratılmalı. (A. No: 53)
- Çocuklara sevecen yaklaşılmalı. (A. No: 150)
- Böyle bir olayı fark edildiğinde öğrenci ile görüşülmeli. Uygun bir şekilde problem tanınmaya çalışılmalı. (A. No: 127)
- Mümkün olduğu kadar çocuğa ve aileye yakın olmalı. (A. No: 199)

Öğretmenler çocukların ana-babaları tarafından istismar ve ihmali önlemeye yönelik “eğitim” ana kategorisi içinde değerlendirilebilecek önerilerine şu cümleler örnek olarak verilebilir:

- Çocuk istismarı ve ihmali öğretmenlere bu işte uzman kişiler tarafından anlatılmalı. Kendi bildiklerimizin dışında öğrenmemiz gereken ayrıntıları çok

fazla bilmiyoruz. Yanlış değerlendirdiğimiz çocuklar da olabiliyor. Bunları önlemek için bu konuda bizlere iyi bir eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyorum. (A. No:170)

- *Tek şart aile eğitimidir. Eğitimin başlangıcı aile olduğuna göre eğitimin ilk basamağı olan aile eğitimi ilgili kurumlarca sık yapılmalı. (A. No: 94)*
- *Öğrenciler hakları, bedenleri ve kendilerinin değerli ve özel olduğu konusunda bilinçlendirilmeli. (A. No: 27)*

Öğretmenler çocukların ana-babaları tarafından istismar ve ihmali önlemeye yönelik “araştırma” ana kategorisi içinde değerlendirilebilecek önerilerine şu cümleler örnek olarak verilebilir:

- *Araştırma ve anket çalışmaları yapılmalı. (A. No. 46)*
- *Çocuklara belirli aralıklarla anket uygulanmalı. (A. No. 49)*
- *Çocukların içinde buldukları anlamak için daha fazla anket yapılmalı. Öğretmen veli görüşmeleriyle evdeki tutum ve davranışları hakkında bilgi toplanmalı. (A. No: 131)*

Öğretmenler çocukların ana-babaları tarafından istismar ve ihmali önlemeye yönelik “genel önlem” ana kategorisi içinde değerlendirilebilecek önerilerine şu cümleler örnek olarak verilebilir:

- *Sınıf mevcutları azaltılmalı. (A.No: 186)*
- *Yasal düzenlemelerin caydırıcılığı olmalı, öğretmenlerin yetkileri artırılmalıdır. (A. No: 95)*

Bu bölüme ilişkin bir öğretmen “Çocuk istismarı ve ihmali önlemek öğretmenlerin görevi değildir. Öğretmen psikiyatrist, psikolog, pedagog değildir. Bu tür olayları önlemeye çalışırsa, veli ile öğretmen karşı karşıya gelir. Bu tehlikeli bir durumdur. Bu sorunu çözmesi gerekenler başka kurumlardır. Her şey öğretmenlerden bekleniyor, bu çok saçma. (A. No: 192)” şeklinde görüş belirtmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırma sonuçları incelendiğinde öğretmenlerin en çok cinsel istismar davranışlarını ve tüm ihmal davranışlarını çocuk istismarı ve ihmali olarak nitelendirdikleri görülmektedir. Benzer şekilde Pelcovitz’in (1980) yaptığı araştırmada da öğretmenlerin büyük çoğunluğu çocuklara karşı girilen her türlü cinsel eylemleri istismar olarak nitelendiklerini belirtmişlerdir. Benzer bulguya Karaman’ın (1993) araştırmasında da ulaşılmıştır. Öğretmenlerin tüm ihmal davranışlarını çocuk ihmali olarak görmesi, bu konuda gerekli bilgi birikimine sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir. Ancak kadın öğretmenlerin ölçekte verilen davranışların ihmali olarak nitelendirilmesine, erkek öğretmenlerden daha fazla katıldıkları ve dolayısıyla bu konuda daha fazla duyarlı oldukları görülmektedir. Benzer bir bulguya Kenny de (2001) ulaşmasına rağmen, erkek öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali karşı daha duyarlı olduğunu ortaya çıkaran araştırmalar da (O’Toole, Webster, O’Toole ve Lucal, 1999) mevcuttur.

Öğretmenler en çok ana babaların uyuşturucu madde kullanmasını, çocuğa fiziksel ceza uygulamayı hak görmesini ve çocuk gelişimi konusunda yeterli bilgiye sahip olmamasını çocuk istismarı ve ihmalinin nedenleri olarak görmektedir. Ancak bazı araştırmalarda çocuk istismarı ve ihmalinin en önemli nedeninin ailenin ekonomik sıkıntı çekmesi olduğu ortaya çıkmıştır (Murry, Baker ve Lewin, 2000). Ayrıca Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun yaptığı bir araştırma sonucuna (1995) göre çocukluğunda istismar görmüş olan ana-babalar, kendi çocuklarını istismar etmeye daha yatkındır.

Çalışmada ana babaları tarafından istismar ve ihmal edilen çocuklar için öğretmenlerin tepkilerinin neler olduğuna ilişkin analiz sonuçları incelendiğinde, öğretmenlerin müdahaleden kaçınmaya ilişkin maddelere hiç katılmazken; müdahalede bulunmaya ilişkin maddelere çok ya da tamamen düzeyinde katıldıkları görülmektedir. Öğretmenler bu tür çocukları rehberlik ve okul servisine bildirdiklerini belirtmişlerdir. Benzer şekilde Abrahams, Casey ve Daro'da (1991) çocuk istismarı ve ihmali olaylarını öğretmenlerin genellikle rehberlik danışmanlarına veya okul müdürlerine bildirdiklerini ortaya çıkarmıştır. Kıdemi 21 yıl ve üzeri olan, öğrenci sayısı 30-44 arası olan ve okulda ki öğrenci sayısı 1000-1999 arasında olan öğretmenler ana-babası tarafından istismar ve ihmale maruz kalan çocuklara yardım için müdahalede bulunmama davranışı sergilemektedirler. Bu noktada öğretmenin çocuk istismarı ve ihmali olaylarına müdahalede deneyimlerinin fazlalığının ve okullarındaki ve sınıflarındaki öğrenci sayısının azlığının önemli olduğu görülmektedir. O'Toole ve arkadaşlarının (1999) yaptığı araştırmada da deneyimi fazla öğretmenlerin çocuk istismarını doğru tespit edebildikleri; ancak daha az bildirdikleri ortaya çıkmıştır. Ancak bu araştırmada kıdemi fazla olan öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali olaylarına müdahalede bulunmadıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca okul büyüklüğünün de çocuk istismarı ve ihmali bildirmede önemli olduğu, küçük okullarda öğretmenlerin daha fazla çocuk istismarı ve ihmali bildirdiği ve öğretmen sayısının fazla olduğu okullarda öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmalinin bildirmeye daha eğilimli olduğu bulunmuştur. O'Toole ve arkadaşları (1999) bu durumun öğretmenlerin birbirinden daha fazla yardım alabilmesiyle ilişkili olabileceğini belirtmiştir.

Çocuk istismarı ve ihmali olaylarıyla baş etmede karşılaşılan güçlüklerin başında, öğretmenin istismar ve ihmal olaylarına maruz kalan çocukları nasıl tespit edeceğini bilmemesi, bu tür çocuklara ve ailelere hizmet veren kurumlar yetersiz olduğu için başvurularından sonuç alamaması ve okuldaki rehberlik hizmetleri etkili yürütülmediğinden çabalarından sonuç alamaması gibi zorluklar gelmektedir. Singapur'da anasınıfı ve özel eğitim öğretmenleri üzerinde yapılan çalışma, öğretmenlerin özellikle cinsel ve duygusal istismar konusunda bilgi eksikliği olduğunu ve bu yüzden bu tür istismarları tespit edemediklerini ortaya çıkarmıştır (Briggs ve Potter, 2004). Çocuk istismarı ve ihmali olaylarıyla baş etmede karşılaşılan güçlüklerle ilişkin öğretmen görüşleri kıdem ve sınıftaki öğrenci sayısına göre farklılık göstermektedir. Kıdemi 1-10 yıl arasında olanlar, kıdemi 11-20 yıl arasında olanlara göre; sınıftaki öğrenci sayısı 15-29 arasında olanlar, öğrenci sayısı 30-44 arasında olanlara göre daha fazla güçlük yaşamaktadır. Bunun nedeni olarak öğrenci sayısının az olduğu sınıflarda öğretmenlerin bu tür olayları fark etmesinin daha kolay olması gösterilebilir. Öğrenci sayısının az olduğu sınıflarda öğretmenler öğrencilerle daha fazla birebir ilişki kurma şansına sahiptir. Dolayısıyla öğrencilerdeki değişiklikleri fark etme ve takip etme şansı yüksektir.

Kenny'nin (2001) yaptığı araştırmada da öğretmenlerin çocuk istismarını belirlemede yeterli bilgiye sahip olmadığı ve birçok öğretmenin yanlış bilgi vermekten korktuğu ortaya çıkmıştır. Birçok öğretmen bu sorunla yüzleşmek için yeterli bilgiye sahip değildir ve eğitimleri süresince bu konuda çok az bilgi almışlardır (Hazzard, 1984). Walsh, Farrell, Schweitzer ve Bridgstock'un (2005) araştırmalarında, öğretmenler çocuk istismarı ve ihmali bildirmenin ahlaki ve mesleki sorumlulukları olduğunu; ancak istismar ve ihmal olaylarını

belirlemede yetersiz olduklarını belirtmişlerdir. Yine aynı araştırmada öğretmenlerin dörtte üçünün çocuk istismarı ve ihmali olaylarıyla karşılaştıkları ve bu durumu okul müdürlerine bildirdikleri ortaya çıkmıştır. Ancak öğretmenler okul müdürlerinin bu olayların hepsinin yetkililere bildirmediklerine inanmaktadır. Karaman'ın (1993) araştırmasında da öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali ile karşılaştıklarında aile ile konuşacakları ve bu durumu okul müdürüne bildirecekleri ortaya çıkmıştır. Bir kısmı da aile hayatına karışmak istemediklerinden veya asılsız ihbarda bulunmaktan korktuklarından hiç bir şey yapmayacaklarını belirtmişlerdir.

Bu araştırmada öğretmenin çocuk sahibi olma durumu ve okulun bulunduğu çevrenin sosyo ekonomik düzeyi değişkenlerine göre yapılan analiz sonuçları anlamlı bir farklılık göstermezken; farklı araştırmalarda çocuk sahibi olan öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali tespiti etmede ve bildirmede daha duyarlı olduğu (O'Toole ve arkadaşları, 1999) ve düşük sosyo ekonomik düzeyi olan okullarda çalışan öğretmenlerin okullarında çocuk istismarı ve ihmali olaylarının daha fazla olduğuna inandıkları (Walsh, Farrell, Schweitzer ve Bridgstock, 2005) ortaya çıkmıştır.

Öğretmenler çocuk istismarı ve ihmali önlemek için, öğrenci ve aile ile sürekli iletişim içinde olunmasının ve başta aileler olmak üzere öğretmenlere ve öğrencilere çocuk istismarı ve ihmali konusunda eğitimler verilmesinin önemli olduğunu belirtmektedir. Ancak bir öğretmenin çocuk istismarı ve ihmali olaylarını belirleme ve önlemenin öğretmenin görevi olmadığını söylemesi oldukça düşündürücüdür. Erginer'in (2007) araştırmasında da yöneticiler, aile içi istismar ve ihmali önlemede ailelerin, öğrencilerin ve öğretmenlerin bilgilendirilmesinin önemli olduğu belirtmişlerdir. Ayrıca yöneticilere göre öğrenci ve eğitim personelinin ilişkisinin güçlendirilmesi de önemli bir önleme stratejisidir. Aynı araştırmada, yöneticilerin çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesi için veli, öğretmen ve öğrencilere yönelik konu ile ilgili eğitim verilmesi ve bu eğitimlerin sürekli olması gerektiğini belirttiği ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili olaylarda yetersiz kaldığını ve ne yapacağını yeterince bilmediğini söylemek mümkündür. Okuldaki öğrenci sayısı ve sınıftaki öğrenci sayısı arttıkça öğretmenler çocuk istismarı ve ihmali olaylarına karşı daha duyarlı davranmaktadırlar. Bu nedenle sınıftaki öğrenci sayılarının azaltılması ve okulların küçük okullar şeklinde düzenlenmesi öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmaliine karşı duyarlılığını arttırabilir. Ayrıca öğretmenlere, velilere ve öğrencilere konu ile ilgili seminerler ve eğitimler verilebilir.

Bu araştırmada ilköğretim sınıf öğretmenlerinin aileleri tarafından ihmal ve istismar edilen çocuklara ilişkin görüşleri incelenmiştir. Bundan sonraki araştırmalarda yöneticilerin ve ortaokul ve lise öğretmenlerinin konuya ilişkin görüşlerinin incelenmesinin her düzeydeki çocuk istismarı ve ihmaliine ilişkin duyarlılığı arttıracağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

ABRAHAM, N., CASEY, K. ve DARO, D. (1991). Teachers' Knowledge, Atitudes and Beliefs About Child Abuse and its Preventation, *Child Abuse and Neglect*, USA: Pergamon Pres Ltd.

- AKTEPE, E. (2009). Çocukluk Çağı Cinsel İstismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1, 95-119.
- AKYÜZ, E. (1991). Medenî Kanun'a Göre Çocuğun Ana Babasına Karşı Korunması Aile ve Toplum, *Aile Araştırma Kurumu Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2
- AKYÜZ, E. (2000). *Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1995). *Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları*. Ankara
- BEYAZOVA, U. ve ŞAHİN, F. (2001). Çocuğun Şiddetten Korunma Hakkı, *Milli Eğitim Dergisi*, 151,
- BRIGGS, F ve POTTER, G.K. (2004). Singaporean Early Childhood Teachers Responses To Myths About Child Abuse, *Early Child Development and Care*, 174, 4, 339 – 355.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., KILIÇ ÇAKMAK, E., AKGÜN, Ö. E., KARADENİZ, Ş. ve DEMİREL, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- COHN, A. H. (1986). Physical Child Abuse, *National Committee For Preventing of Child Abuse*. xxx
- ERGİNER, F. (2007). Ankara İli İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Öğrencilerin Aileleri Tarafından İstismarı ve İhmaline İlişkin Görüşleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- DEPANFILIS, D. (2006). Child Neglect: A Guide for Prevention, Assesment and Intervention. *Child Abuse and Neglect User Manual Series*, Washington DC: Child Welfare Information Gateway.
- GARBARINO, J. ve KOSTELNY, K. (1992). Child Maltreatment As a Community Problem, *Child Abuse and Neglect*, USA: Pergamon Pres Ltd.
- GÖKLER, B. ve TANER, Y. (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 83- 85.
- HAZZARD, A. (1984). Training Teachers To İdentify and Intervene with Abused Children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 13, 288–293.
- KARAMAN, Y. (1993). İlkokul Öğretmenlerinin Gözlemlerine Göre Çocukların Aileleri Tarafından istismarı ve İhmali, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KENNY, M. C.(2001). Child Abuse Reporting: Teachers' Prcieved Deterrants, *Child Abuse and Neglect*, 25, 81 – 92.
- KOZCU, Ş. (1989). Çocuk İstismarı ve İhmali, *Ege Üniversitesi. Psikoloji Seminer*, 6/7, 63-76.
- LYNCH, M.(1991) Çocuk İstismarı ve İhmali, *Çocukların Kötü Muameleden Korunması 1. Ulusal Kongresi*, Ankara: Gözde Repro Ofset.
- MCINTYRE, T. (1990). The Teacher's Role in Cases of Suspected Child Abuse, *Education and Urban Society*, Sage Publications, 3, 22
- MURRY, S. K., BAKER AW ve LEWIN L.(2000). Screening Families with Young Children for Child Maltreatment Potential, *Pediatric Nursing*, 26,1, 47-54.

- OAKS, J. K. (1990). Emotional Abuse: Distraction of the Spirit And the Sense of Self, *The Clearing House*, 1, 64.
- O'TOOLE, R., WEBSTER, S. W., O'TOOLE, A. W ve LUCAL, B. (1999). Teachers' Recognition and Reporting of Child Abuse: A Factorial Survey, *Child Abuse and Neglect*, 23, 11, 1083 - 1101
- PELCOVITZ, D. A. (1980). *Child Abuse As Viewed by Suburban Elementary School Teachers, California Century*, Saratoga, Ca: Twenty One Publishing.
- POLAT, O. (2001). *Çocuk ve Şiddet*, İstanbul: Der Yayınları
- ROBIN, M., (1991). *The Social Construction of Child Abuse and "False Alegations" USA: The Haworth Pres.*
- TANER, Y., ve GÖKLER, B. (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri, *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.
- TOPÇU, S. (1997). *Çocuk ve Gençlerin Cinsel İstismarı*, Ankara: Doruk Yayıncılık.
- WALSH, K., FARRELL, A. SCHWEITZER, R. ve BRIDGSTOCK, R. (2005). *Critical factors in teacher detecting and reporting child abuse and neglect: Implications for practice*, Brisbane: Queensland University of Technology.
- YAVUZER, H. (1988). *Çocuğun Eğitimi ve psiko-Sosyal Gelişimi Açısından Ailenin Önemi, Aile ve Çocuk*, İstanbul: Ak Yayınları.
- YURDAKÖK, K. (1999). Çocuk İstismarı ve İhmali, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 42, 2, 262 – 270.
- ZEYTİNOĞLU, S. (1991). Sağlık, Sosyal Hizmet, Hukuk ve Eğitim Alanlarında Çalışanların Türkiye'de Çocuk İstismarı ve İhmali Sorunu İle İlgili Görüşleri, *Çocukların Kötü Muameleden Korunması 1. Ulusal Kongresi*, Ankara: Gözde Repro Ofset.